

*Когда наука достигает такой-либо
вершины, с нею открывается
обширная перспектива
дальнейшего пути.
С. У. Равилов*

Механизм регулювання економіки

ПРИНЦИПИ ТА СТРУКТУРА СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПРОМИСЛОВИМ ВИРОБНИЦТВОМ У РЕГІОНІ

УДК 332.14

Гриньова В.М.

Регіональний розвиток здійснюється з урахуванням нових задач, обумовлених такими змінами:

після досягнення незалежності України принципово змінилося і становище її регіонів;

забезпечення загальнонаціональних проблем вимагає розширення прав та повноважень регіонів;

особливої уваги заслуговують інтеграційні процеси, що забезпечує економічну єдність України, її цілісність;

розвиток регіонів відбувається в умовах порушення господарських зв'язків з країнами ближнього і далекого зарубіжжя, а також усередині країни;

виникнення нових завдань у зв'язку зі зміною економічної системи і переходом до ринкових відносин.

У зв'язку з цим варто зупинитися на державній регіональній політиці України, яка в тривалій перспективі повинна базуватися на таких основних принципах:

- 1) пріоритет загальнонаціональних інтересів;
- 2) урахування особливостей регіонів, вирівнювання їхніх рівнів соціально-економічного розвитку;

3) соціальна справедливість, забезпечення всім регіонам рівних умов розвитку;

4) забезпечення законності і стабільності в розподілі владних повноважень між центром та регіонами;

5) ресурсне забезпечення проведення державної регіональної політики;

6) створення системи регіонального управління.

У прийнятому в 1997 році Законі України "Про місцеве самоврядування в Україні" місцеве самоврядування розглядається як гарантоване державою право і як реальна здатність населення будь-якої території самостійно або під відповідальність органів посадових осіб вирішувати питання місцевого значення в рамках Конституції і законів України. Матеріальною і фінансовою основою місцевого самоврядування є рухоме і нерухоме майно, прибутки місцевих бюджетів, позабюджетні цільові (у тому числі й валютні) кошти, земля, природні ресурси, що знаходяться в комунальній власності міст, районів, сіл тощо.

Відносини органів місцевого самоврядування з підприємствами, установами й організаціями, що створюються в комунальній власності відповідних територіальних органів, будуються на основі їхньої підлеглості, підзвітності і підконтрольності цим органам. Право комунальної власності припускає право органів управління території володіти; вміло, ощадливо, ефективно використовувати; розпоряджатися за своїм розсудом і в своїх інтересах майном, що належить їм як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування. Для підприємств, які

не є комунальною власністю, взаємозв'язок будується на договірній і податковій основах, а також у рамках повноважень, наданих органам місцевого самоврядування законом.

В умовах переходу до ринкових відносин і повної самостійності підприємств виникає необхідність здійснення принципу керівництва без втручання в їхні справи. Таке керівництво підприємствами в регіоні можливе шляхом створення системи обмежень, заохочень і ліній для забезпечення необхідних перетворень і результатів. Проте тут виникають деякі труднощі:

відсутність досвіду такого керівництва;

необхідність і неминучість перехідного періоду до ринку, заснованого на різноманітні форм власності, самофінансуванні і самоврядування регіонів, справжній самостійності підприємств.

Отже, управління розвитком промислового виробництва в рамках регіону повинно забезпечувати реалізацію беззаперечної ув'язки ефективної діяльності промислових підприємств і ресурсів та самоокупності і самоврядування регіону. Управління регіоном будується на принципах ієрархічного управління.

Якісний аналіз процесів розвитку промислового виробництва в регіоні може бути проведений на основі використання міждисциплінарної науки синергетики, основним якісним поняттям якої є самоорганізація. Особливість синергетичного підходу полягає в переносі взаємодії елементів (підсистем) складної системи на зовнішні ефекти, які породжуються структурними змінами. Такі зовнішні ефекти, що прийнято називати синергетичними (або кооперативними), дозволяють здійснювати упорядкованість, цілеспрямованість поведінки складної системи при відносній хаотичності поведінки окремих елементів (підсистем). При цьому системам, що розвиваються, з одного боку, властива сталість структури, а з іншого — втрата стійкості, що обумовлює руйнацію однієї і створення іншої стійкої структури, тобто перехід кількісних змін у якісні — до нового циклу. Наслідком такого циклічного розвитку є незворотність — неможливість переходу від знову утвореної до старої зруйнованої структури.

У процесі розвитку промислових підприємств відбувається певна стандартизація, уніфікація утвореної структури і функцій системи, що ілюструється різноманітними моделями.

Регіональна концепція управління розвитком промислового виробництва обумовлює необхідність взаємозв'язку і взаємозалежності його потреб і інтересів у результаті цілеспрямованого здійснення виробничо-господарської діяльності промислових підприємств. При цьому необхідне забезпечення матеріальної зацікавленості і відповідальності регіональних органів управління за ефективне функціонування підприємств і регіональне використання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів.

Критерієм ефективності такої схеми управління є порівняння результатів виробничо-господарської діяльності промислових підприємств з витратами, пов'язаними з відшкодуванням витрачених ресурсів і обсягом споживання товарів (послуг) проживаючого в регіоні населення. Слід зазначити, що потреби регіону в різноманітних видах товарів (послуг) повинні встановлюватися на основі комплексного маркетингового дослідження ринку й управління промисловими підприємствами з використанням стратегії маркетингу.

Необхідно зауважити, що в концепції особлива увага приділена інвесторам, тому що при розгляді регіональної системи управління розвитком промислових підприємств варто врахувати таку важливу складову, як інвестиційна політика. Регіональний аспект цієї політики стає істотною, принциповою і постійною частиною державної інвестиційної політики. Це обумовлено тим, що остання не може вирішувати тільки територіально-галузеві проблеми, тому що існують ще й загальнорегіональні проблеми, які потребують централізованих інвестицій. Так, у Харківському регіоні висока питома вага підприємств військово-промислового комплексу, яким потрібні цільові державні кошти для реконструкції і диверсифікації виробництва.

Серйозний спад виробництва, що відбувся в останні роки, знизив рівень промислового розвитку й обумовив надлишки трудових ресурсів. Вирішення цих проблем також потребує різноманітних активних форм державної інвестиційної підтримки. Такими формами можуть бути: надання субсидій, встановлення режиму пільгового кредитування, пільгового оподаткування, використання прискореної амортизації та ін. При цьому необхідно використовувати такі прямі і цільові інвестиції, що стимулюють проми-

слове виробництво. Здійснюючи фінансування за рахунок централізованих джерел капіталовкладення, важливо визначити економічну ефективність, швидкість окупності і віддачі інвестиційного проекту.

Необхідна розробка регіональних інвестиційних програм, основні цілі яких зводяться до такого:

виявлення ролі і значення певної інвестиційної програми у створенні нових і реорганізації діючих виробництв. Причому такі виробництва повинні оперативно реагувати на зміни ринкового попиту в регіоні, а також торгувати високоякісними конкурентноспроможними вітчизняними товарами;

визначення значення програми у формуванні ринку капіталів, робочої сили та ін.

Основними джерелами фінансування таких програм можуть бути:

розвиток іпотечних відносин, що включають надання кредитів під заставу майна, що не піддається різким інфляційним змінам (устаткування, нерухомість, земля і т.д.);

випуск муніципальних позик;

прибутки від приватизації державного майна;

залучення іноземних інвестицій, забезпечуючи реальні гарантії для іноземних інвесторів.

Інвестиційна політика повинна сприяти підтримці стабілізації соціально-економічної обстановки в регіоні, здійсненню прогресивних структурних перетворень і підсиленню соціальної спрямованості розвитку промислового виробництва.

Важливою складовою частиною регіональної системи управління розвитком промислових підприємств є продумана стратегія науково-технічного розвитку. Як показав аналіз, рівень науково-технічного розвитку в Харківському регіоні низький. З метою усунення сформованої ситуації основними завданнями є:

вивчення та аналіз науково-технічного розвитку промислових підприємств, виявлення його специфіки і проблем;

визначення пріоритетів науково-технічного прогресу на основі аналізу і прогнозування;

розвиток науково-технічного потенціалу у відповідності з установленими пріоритетами;

визначення напрямків інвестиційної діяльності; створення сприятливих умов для інновацій;

підвищення конкурентноздатності промислової продукції;

досягнення високого життєвого рівня населення регіону;

розробка інноваційних ресурсосбережувачих, екологічно чистих технологій.

Відомо, що до екокризових регіонів України належить і Харківський регіон. За оцінкою Міжнародного інституту менеджменту навколишнього середовища (Швейцарія), рівень екологічної шкоди в Україні складає 15 – 20 відсотків валового національного продукту і є одним із найвищих у світі [3]. Це обумовлює необхідність формування маловідходних територіально-виробничих комплексів (за принципом замкненого технологічного циклу), рециркуляції природних ресурсів, впровадження перспективних природозберігаючих технологій.

Нові умови господарювання обумовлюють вимогу прямої залежності соціально-економічного розвитку регіону від ефективності підприємств, що знаходяться на його території, і тому роблять більш активним вплив органів місцевого самоврядування на науково-технічний розвиток цих підприємств і реалізацію таких функцій управління, як координація, облік, контроль, прогнозування технічної досконалості виробництва.

Об'єднання всього переліку проблем, необхідних для постійного розвитку промислових підприємств, ефективного управління ними, є завданням складним. Їх розв'язання може бути здійснене на основі прогнозування, що підвищує наукову обґрунтованість планів регіонального розвитку і посилює їхню роль в умовах місцевого самоврядування. Об'єктом прогнозування при цьому є процеси розвитку промислових підприємств регіону і, зокрема, соціально-економічні показники.

Прогнозування соціально-економічного розвитку промислових підприємств регіону повинно ґрунтуватися на:

аналізі соціальних, економічних і організаційно-технічних процесів;

оцінці ситуації, що склалася;

оцінці дії виявлених тенденцій у майбутньому;

передбаченні нових проблем;

розробці можливих альтернатив розвитку.

При цьому можуть встановлюватися прогнози чисельності і структури трудових ресурсів; розвитку науки і техніки; розвитку галузей промисловості, складу і технічного рівня продукції,

що випускається ними; динаміки промислового виробництва і його структурних зрушень; соціальні; економічні та ін.

Необхідним у процесі моделювання є вибір і обґрунтування чинників, що суттєво впливають на соціально-економічний розвиток промислових підприємств і якість прогнозів. Серед них можна виділити: вплив науково-технічного прогресу на зміну характеру їхнього розвитку; стадійність розвитку підприємства (освоєння, стабільне функціонування, старіння); природні умови; зміну масштабів виробництва і зовнішніх умов функціонування промислових підприємств; чинник часу, що обумовлює неоднорідність і нестабільність процесу розвитку.

Процес прогнозування розвитку промислових підприємств регіону складний. Проводяться дослідження, що дозволяють встановити цілі розвитку підприємства, які можуть бути реалізовані у вигляді певних науково-технічних розробок і рівень яких повинен відповідати рівню розвитку науки і техніки в майбутньому періоді їх функціонування. Паралельно проводяться дослідження ринків сировини і матеріалів, праці, капіталу та ін.

На підставі результатів проведеного дослідження встановлюються шляхи досягнення поставлених цілей, необхідні терміни і потреба в усіх видах ресурсів для реалізації альтернативних шляхів досягнення результатів з метою вибору згодом найбільш раціонального з них. Необхідною умовою є перевірка відповідності наявних матеріальних, трудових і фінансових ресурсів потрібним, тому що у випадку невідповідності підприємству необхідно здійснювати їх додатковий пошук, що веде до зростання витрат. Такі кроки полягають у розробці організаційно-технічних заходів, реалізація яких сприяє досягненню цілей розвитку підприємства. На основі кількісної і якісної оцінок усіх необхідних елементів процесу прогнозування та перевірки їхньої відповідності здійснюється вибір найбільш раціонального варіанта розвитку підприємства на прогнозований період. Формулювання можливих варіантів, їх оцінку варто проводити експертам, що мають відповідний рівень знань і кваліфікації, з огляду на те, що метою прогнозування науково-технічного розвитку промислових підприємств регіону є підвищення ефективності їх діяльності.

З точки зору соціального розвитку підприємств, головною метою є поліпшення умов і змісту праці промислово-виробничого персоналу, що може бути охарактеризоване показником скорочення чисельності робітників, зайнятих ручною і важкою фізичною працею, а також на ділянках з шкідливими умовами праці.

Екологічні результати можуть бути оцінені за допомогою показника зниження викиду шкідливих речовин в атмосферу та ін.

Реалізація викладеного алгоритму, забезпечення якості розрахунків і обґрунтувань повинні здійснюватися на достовірній інформації і високоефективних засобах її переробки. Крім того, його необхідно покласти в основу створення концепції регіональної системи управління розвитком промисловим підприємством, доповненої фінансово-економічними відносинами регіону з державою і підприємствами, між внутрішньовиробничими відносинами і відносинами елементів структурних ланок.

Глобальна мета регіональної системи управління полягає в підвищенні індексу людського розвитку, який впроваджений ООН у 1990 році і складається з трьох компонентів: довголіття, освіченості і життєвого рівня населення. Як свідчить офіційна статистика, значення усіх трьох компонентів в Україні низьке, і низька насамперед частка валового внутрішнього продукту, використовуваного на соціальні потреби. Це позначається негативно на параметрах соціальної інфраструктури, рівні освіченості і здоров'я населення. Підвищення індексу людського розвитку припускає, що регіональна система управління повинна ґрунтуватися на балансі прибутків і витрат з обліком забезпечення розвитку регіону, що включає формування, розподіл прибутку, а також аналіз і оцінку його використання.

Процес управління розвитком промислових підприємств здійснюється в умовах значної невизначеності, що обумовлює необхідність розробки відповідних методів прийняття рішень, заснованих на використанні різноманітних неформальних процедур. Обрана стратегія розвитку і процес її реалізації припускають врахування не тільки потенційного ефекту, а й можливих втрат, пов'язаних з усуненням дестабілізуючих чинників зовнішнього середовища. Врахування впливу таких втрат здійснюється шляхом включення

зворотного зв'язку в процесі розроблення стратегії. Це завдання вирішується шляхом використання адаптивної системи управління розвитком промислового виробництва регіону. Тому при розробці стратегії такої системи управління закладається значення очікуваного ефекту, обумовленого як різниця між потенційним ефектом і розміром втрат. Цей підхід доцільний при формуванні регіонального прибутку, коли обирається той варіант стратегії, що забезпечує максимальний розмір потенційного ефекту. При цьому стратегія задається як послідовність цільових станів, розподілених у часі. Оцінка втрат, що знижують розмір потенційного ефекту, може проводитися за допомогою імітаційного моделювання, в результаті якого можуть бути отримані статистично значимі оцінки показників, що характеризують ступінь впливу втрат на розмір регіонального прибутку.

Література: 1. Закон України "Про місцеве самоврядування в Україні". //ВВР. — 1997. — №24. — Ст. 170. 2. Хаген Г. Информация и самоорганизация. — М.: Мир, 1991. — 212 с. 3. Чумаченко М.Г. Проблеми регіонального самоврядування в Україні. //Економіка України. — 1993. — №6. — С. 3 – 13.

СУЧАСНИЙ МАРКЕТИНГ ЯК ЗАСІБ ПОКРАЩЕННЯ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ СКЛАДОВОЇ ПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА

УДК 658.8

Федорченко А.В.

Аналіз позитивних результатів функціонування української економіки, здобутих за останні періоди, переконливо засвідчив, що на сьогоденному етапі її розвитку необхідною є не просто реструктуризація відповідних галузей у традиційному розумінні цього процесу, а досягнення певної стабілізації економічної ситуації в країні, яка вимагає оновлення не тільки технологій підприємств базових галузей промисловості, а й систем управління ними взагалі. Внаслідок цього першочергового значення для підприємства набуває систематична цілеспрямована маркетингова діяльність, яка, в свою чергу, є інструментом стратегічного планування в складних умовах невизначеності зовнішнього ринкового середовища. Тому постійний моніторинг основних тенденцій розвитку останнього

стає запорукою оперативного використання потенційних можливостей та усунення відповідних загроз як внутрішнього, так і зовнішнього ринків. Причому це твердження набуває особливої ваги за умов здійснення українськими підприємствами зовнішньоекономічної діяльності, оскільки таким чином формується певні обмеження (або "правила гри").

Одним із таких факторів, який набув протягом останніх років надзвичайної вагомості у світі, був **екологічний фактор**. Внаслідок цього виник **екологічний маркетинг** — одна з найголовніших функцій екологічного менеджменту підприємства, — необхідність наявності якої в традиційних структурах управління почали розуміти лише останнім часом.

Іншою функцією екологічного менеджменту підприємства став **екологічний аудит** — ринково орієнтований вид діяльності, що проводиться на договірних засадах незалежними професійними екологічними аудиторами з участю управлінського персоналу підприємства.

Причому, якщо за допомогою екоаудиту проводиться систематична самоперевірка підприємства щодо зміни граничних емісій виробництва, то за допомогою екологічного маркетингу — розрахунки оптимальної екологічної складової ціноутворення одиниці продукції. Подібне оновлення управлінських функцій, збільшення їх аналітичного та процедурного обсягу є підтвердженням тези про необхідність реструктуризації управління підприємством, переходу на нові системно-екологічні методи управління [1].

Пояснити, чому підприємства почали витрачати значні кошти на проведення зазначених вище заходів, можна загостренням конкуренції, наявністю та швидким розповсюдженням найсучасніших технологій і, як наслідок, втратою тривалих конкурентних переваг від виробництва нової продукції. Як результат, у розвинутих країнах виникла концепція підвищення якості життя, що пропагує перехід від споживання великої кількості відносно дешевої і менш якісної продукції до споживання високоякісної.

Все це також зумовило перенесення уваги з цінових характеристик продукції на її якісні характеристики у найширшому їх розумінні: якість використаної при її виробництві сировини, технологій, методів управління; мінімізацію впливу на довкілля тощо. Виникло таке загальновідоме поняття, як маркетингова "петля якості", у якій знайшли своє відображення зазначені тенденції [2, с. 46]. Але всі вони повною мірою увійшли до різних версій міжнародної системи стандартів ISO серії 9000, використання якої стало перепусткою до виходу на ринки розвинутих країн.

На сьогоденний день цю практику успішно використовують провідні вітчизняні торгові марки при завоюванні як внутрішнього, так і зовнішніх ринків близького та далекого зарубіжжя. Причому якщо спочатку серед них переважали підприємства харчової промисловості (наприклад, такі відомі тор-